

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	พลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรน้ำ และที่ดินในเขตป่าบุ่งป่าทามในลุ่มน้ำมูลตอนกลาง
ผู้เขียน	นายครรชิต พิระภาค
ปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์)
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	อาจารย์ ดร.สันฐิตา กาญจนพันธ์ ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยาก็ค กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์สามประการคือ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาของรัฐที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนระบบนิเวศ และทรัพยากรในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม 2) ศึกษาพลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ซับซ้อนและความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิ ในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

การศึกษานี้ได้ใช้แนวความคิดสามประการคือ การขยายอำนาจ และการควบคุมสิทธิ โดยใช้กฎหมายของรัฐในการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากร ความซับซ้อนและความขัดแย้งเกี่ยวกับสิทธิ ในการเข้าถึงทรัพยากรภายใต้บริบทของการพัฒนา และแนวคิดพลวัตของภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะกระบวนการ ปฏิบัติการและการสร้างความชอบธรรมในการเข้าถึงทรัพยากร

การศึกษานี้ มุ่งเน้นศึกษาในด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินเขตป่าบุ่งป่าทาม โดยวิเคราะห์ในสองมิติคือ มิติของสิทธิและมิติของความรู้ จากมุมมองของตัวแสดงสำคัญสี่กลุ่ม คือ รัฐ นายทุน องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้าน รวมทั้งแยกแยะความแตกต่างตามความซับซ้อนด้านเพศสภาพ และฐานะทางสังคมภายใต้การเปลี่ยนแปลงด้านบริบทหลายประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศป่าบุ่งป่าทาม เศรษฐกิจที่เน้นการส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ การสร้างเขื่อนและระบบชลประทานเพื่อการเกษตรปัญหาน้ำท่วมที่ดินทำกิน ปัญหาการแพร่กระจายของดินเค็ม และการพิสูจน์กรรมสิทธิ์ที่ดิน

วิธีการศึกษาใช้วิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ อาทิการสำรวจภาคสนาม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การอภิปรายกลุ่ม การแปลภาพถ่ายทางอากาศและภาพถ่ายดาวเทียม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ร้อยละ การแจกแจงความถี่ และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ทั้งนี้หน่วยในการวิเคราะห์มีสองระดับ คือ ระดับปัจเจก และระดับกลุ่ม

ผลการศึกษามีสามประการคือ ประการแรกโครงการชลประทานฝายราษีไศลทำให้เกิดผลกระทบและปัญหาตามมาหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกิน พื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม แหล่งน้ำ พื้นที่เลี้ยงวัวควาย แหล่งหาปลา แหล่งหาไม้ฟืน แหล่งต้มเกลือ และการแพร่กระจายของดินเค็ม ส่งผลให้วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามของชาวบ้านต้องเปลี่ยนไป

ประการที่สอง การใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามของชาวบ้านวางอยู่บนพื้นฐานของระบอบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนที่มีความสลับซับซ้อนและยึดโยงกับแนวคิดของระบอบกรรมสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรที่วางอยู่บนหลักการของสิทธิการเข้าถึง สิทธิการใช้ สิทธิการควบคุมและการจัดการสิทธิการเปลี่ยนถ่ายให้กับคนอื่น และสิทธิการกีดกัน อย่างไรก็ตามการละเลยมุมมองความสลับซับซ้อนของสิทธิ ได้นำไปสู่ประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรน้ำและที่ดินในเขตป่าบุ่งป่าทาม อย่างน้อย 5 ลักษณะคือ 1) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ 2) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ 3) ความขัดแย้งระหว่างชุมชนใกล้เคียง 4) ความขัดแย้งภายในชุมชนเองและ 5) ความขัดแย้งในครอบครัวและวงศ์ตระกูล

ประการสุดท้าย ชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบมีการปรับใช้ความรู้ในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ในระดับทรัพยากร ระดับระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร ระดับความเชื่อและพิธีกรรม และระดับวิถีคิด ความรู้ในแต่ละระดับยังมีการปรับใช้และเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามวิถีชีวิต ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

Thesis Title	Dynamism of Local Knowledge in Water and Land Resource Management in Flooded Forest Areas in the Middle Reach of Mun River Basin	
Author	Mr. Kunchit Pirapake	
Degree	Master of Science (Geography)	
Thesis Advisory Committee	Lecturer Dr. Santita Ganjanapan	Chairperson
	Assistant Professor Dr. Chusak Wittayapak	Member

ABSTRACT

There are three objectives in this study: 1) to study impact of state development process on changes in local people's livelihoods as well as resources and ecosystems in flooded forest areas; 2) to study dynamics of local knowledge concerning water and land resources management within economic, social and political context; 3) to study complexities and contradictions of rights over water and land resources in flooded forest areas of middle reach of the Mun River basin.

Three concepts were employed in this study: territorailization by state legislation to claim resource rights; complexities and contradictions of access rights within development context; and dynamism of local knowledge as process, practice and legitimization of resource access.

This study on water and land resources management in flooded forest focused on two dimensions of local rights and local knowledge from perspectives of four groups of actors: government, business people, non-governmental organizations and local people. It also examined gender and class complexities within such contextual changes as changes in flooded forest ecosystems, cash crop production, dam construction for irrigation, inundation of farmland, salinity diffusion and land tenure rights.

Both of qualitative and quantitative research methods employed included field survey, participatory observation, questionnaire, in-depth interview, discussion group and interpretation of aerial photographs and satellite images. Statistical analyses included percentage, frequency distribution and correlation coefficient. Units of analyses based on individual and group were used.

The result of study are as followed. Firstly, The development of Rasisalai irrigation project brought many impacts and problems such as the losses of agricultural areas, flooded forest areas, water sources, livestock grazing areas, fishing areas, firewood collection areas and salt production areas.

Secondly, land-use activities in the flooded forest areas were based on the complexities of communal property, and related property regimes including rights of access, usufruct rights, rights of management and control, rights of disposal and exclusion. However, lack of consideration of such complexities of rights led to conflicts in water and land resources management in the flooded forest areas including: 1) conflicts between communities and government; 2) conflicts between communities and economically influential people; 3) conflicts between neighboring communities; 4) conflicts within the communities and 5) conflicts within families and kinship groups.

Lastly, the affected communities have adapted their knowledge at various levels: knowledge on resources, production systems and resources management systems, beliefs and ideology and worldviews. Such knowledge has been modified under changing socio-economic and political circumstances in order to maintain livelihoods.